

Bananarbetarnas hälsop

Användningen av bekämpningsmedlet DBCP – även känt som Nemagón – på bananplantager i Nicaragua har fått till följd att tusentals människor lider av hälsoproblem. Arbetarna fick ingen information om riskerna med DBCP och fick heller ingen tillgång till skyddsutrustning.

Victorino Espinales menar att företagen "utsatte människor för livsfara, för risker för hälsan och den mänskliga reproduktionen" och **Claudio José Mendoza López** säger att företagen är "ansvariga för alla dödsfall".

Jag träffar Victorino, Claudio, Maria Elena, Efraín, José och de andra före detta bananarbetarna under några dagar i maj-juni, 2005. Jag skriver min c-uppsats i internationella relationer på ämnet storföretags ansvar för sina anställdas hälsa, och har valt att göra en fallstudie på Nemagónsituationen i Nicaragua.

Vi träffas i Managua, där de drabbade före detta arbetarna har slagit läger framför nationalförsamlingen för att uppmana regeringen att uppfylla de löften om stöd till arbetarna som regeringen gav vid protesterna året innan. Arbetarna menar att det är företagen som är huvudansvariga för hälsoproblemen, men samtidigt har även regeringen ett ansvar och vägrar företagen att betala, ja då är det regeringen som får ta smällen. Men just vilket är då det ansvar som företagen anses ha?

Ansvar en följd av makt

Genom internationaliseringen av handeln har storföretagen kommit att erhålla stor makt i världen. Denna makt är inte bara ekonomisk, utan företagets agerande kan ha effekter på både politiken och kulturen i det land de verkar i. Exempelvis kan den politiska agendan påverkas genom att länder bjuder över var-

Victorino Espinales menar att företagen utsatte människor för livsfara, för risker för hälsan och den mänskliga reproduktionen. FOTO: KARIN ANDER

andra i sämre miljö- och arbetslagstiftning, högre investeringsbidrag och skattelättnader – allt för att företagen ska välja att ha sin verksamhet i just det landet. I och med att företagen får denna allt större betydelse, innebär det att de av omvärlden också upplevs ha ett större ansvar.

Detta ansvar är inte längre begränsat till juridik och formalia, utan företagen kan även hållas ansvariga för sådant som de egentligen inte har formellt ansvar för. Det handlar alltså om både ett juridiskt och ett moraliskt ansvar.

Föreslår försiktighetsåtgärder

I en undersökning om DBCP:s giftighet som gjordes av medarbetare på Dow Chemical Company, och publicerades i tidsskriften *Toxicology and Applied Pharmacology* år 1961, framkom att medlet åsamkade diverse hälsoproblem på försöksdjur, såsom skador på lever, njure, spermier och hornhinna. Försiktighetsåtgärder för säker hantering av preparatet föreslogs därför innefatta bland annat användning av skyddskläder om det föreligger risk för hudkontakt.

Vidare fastställdes att man skulle ha noggranna hälsokontroller på de personer som exponerades av DBCP, tills man fått mer erfarenhet av dess risker. Hos de drabbade före detta arbetarna på bananplantager i Nicaragua finner vi bland annat skador på lever och njure och problem med reproduktionsförmåga och syn. Det är alltså samma hälsoproblem som försöksdjuren fick av DBCP i undersök-

ningarna som gjordes av ett av de företag som producerade medlet. Företagen ses av arbetarna som ansvariga för hälsoproblemen.

Följdes de föreslagna försiktighetsåtgärderna? Dole Food Company Inc hävdar att skyddsutrustning alltid finns tillgänglig och är obligatorisk att använda. Bananarbetarna hävdar å andra sidan att de aldrig sett skydden av någon typ av skyddsutrustning och att de inte heller har blivit varnade för riskerna med DBCP, trots att företagen mycket väl visste om att medlet kunde orsaka skador på människan. Likheterna i skadorna på både människor och djur talar för ett nekande svar på frågan om de föreslagna försiktighetsåtgärderna följdes.

Företagen borde erbjuda hälsovård

Just tillgången på skyddsutrustning är en av de skyldigheter som de före detta arbetarna menar att företagen har. Claudio José Mendoza López menar att företagen borde ha försatt arbetarna med handskar, masker, stövlar, overaller och så vidare, och även med tvål för att de efter arbetsdagen skulle ha kunnat tvätta sig.

Arbetarna är även överens om att företagen borde ha gett dem en socialförsäkring som innefattar hälsovård såsom tillgång till medicin och konsultering med läkare. Genom tillgång till hälsoundersökningar skulle skador hos arbetarna kunna förebyggas, alternativt hade avgiftning kunnat utföras. Nu bröt företagen i stället mot arbetsrättslagarna, som var deras ansvar att följa.

Problem och Doles ansvar

Det ansvar som företagen nu har är att reparera den skada som de enligt arbetarna åsamkat. Ansvaret ligger på tre punkter: tillgång till medicin, ekonomisk ersättning och att reparera ekosystemet.

– Företagen har skyldighet att betala oss för all den medicin som vi behöver för att återhämta oss, eller kanske inte återhämta oss, men åtminstone få bort smärtan, menar Espinales.

– För att inte dö, eller dö utan smärta, tillägger Mendoza López.

Espinales pekar vidare på att hälsoministeriet i Nicaragua har gjort en lista på 27 sjukdomar som DBCP gett upphov till, varav vissa är efterverkningar av att immunförsvaret försvagats på grund av tidigare brist på mediciner. Även efterverkningarna är alltså effekter av DBCP och de personer som drabbats av dessa bör således bli bistådda med medicin. Vidare menar Espinales att det även bör skickas hälsobrigader till Nicaragua för att bistå alla de som drabbats av hälsoproblem på grund av DBCP.

Den ekonomiska ersättning de före detta arbetarna menar att företagen har ansvar att utbetala är inte en fast summa, utan denna beror på vilka skador just den personen har, och är enligt Mendoza López till för att de drabbade ska kunna leva. Den tredje punkten är att reparera den ekologiska skadan, vilken enligt arbetarna är åsamkad av företagen.

De menar att ekosystemet i området för bananplantagerna förstörts på grund av användningen av DBCP och att det är företagets ansvar att reparera detta genom att rena det förorenade vattnet och marken, samt att föra tillbaka de djurarter, till exempel grodor, ormar, råttor, som utrotas där.

Företaget ska förebygga risker

Alla, bananarbetarna, Dole och det internationella samfundet, är rörande överens om vilket ansvar företag har för sina anställdas hälsa. De ska erbjuda en säker och hälsosam arbetsplats, tillhandahålla skyddsutrustning och informera om hälsorisker. Företagen har ett ansvar att förebygga risker mot samt skydda den mänskliga hälsan. Detta är det moraliska ansvar som vi finner i Doles egen uppförandekod samt i internationella icke-juridiskt bindande fördrag som behandlar företag och mänskliga rättigheter. Det juridiska ansvar som företag har för sina arbetare i Nicaragua är lik-

Bananarbetarna har under lång tid protesterat utanför nationförsamlingen.

FOTO: KARIN ANDER

nande, då den nicaraguanska arbetsrättslagen fastställer att ”varje arbetsgivare har skyldighet att vidta förebyggande nödvändiga och lämpliga åtgärder för att effektivt skydda sina arbetares liv och hälsa”.

Denna lag fastställer även att företaget ska ”ge omedelbar och kostnadsfri vård, mediciner och underhåll till arbetare som insjuknat på grund av miljön på arbetsplatsen” – något som inte nämns i det moraliska ansvaret. Inte heller diskuteras i de juridiskt icke-bindande fördragen eller i Doles uppförandekod något om ersättning vid hälsoproblem, såsom den nicaraguanska speciallagen 364 gör. (Se mer om bakgrunden till fallet Nemagón på nästa sida.)

Oklart om ansvaret

Svårigheten i att komma fram till ett unisont svar på frågan om vilket ansvar Dole och de andra företagen har i detta fall, vilket påvisats bland annat i de många juridiska turerna, visar på en problematik inom dagens globalisering, den internationella handeln och den multinationella företagsvärlden. Om verksamheten skett i ett land och av ett inhemskt företag, hade kanske ansvarsfrågan kunnat lösas lättare genom den lagstiftning som gäller just där.

Trots att Dole menar att företaget ska följa de lagar och regleringar som gäller i verksamhetslandet, är detta inget som är juridiskt bindande. Detta visar tydligt undersökta fall, då Dole nu benämner Nicaraguas juridiska system som korrupt och menar att lag 364, som landet har för att hjälpa de personer som drabbats av DBCP, bryter mot grundlagen. Vad som behövs är kanske att det moraliska ansvaret, i form av uppförandekoder och frivilliga fördrag, förvandlas till att bli ett juri-

diskt ansvar, för att storföretag ”på riktigt” ska kunna stå till svars för sina handlingar.

Ansvar i fallet Nemagón

Ord står mot ord i frågan om Dole och de andra företagen tagit sitt ansvar att varna arbetarna för riskerna med DBCP och förse dem med skyddsutrustning. 17 500 personers vittnesmål i kombination med de kopplingar som finns mellan DBCP, människa och djur, samt även faktumet att tre miljoner människor drabbas av akut bekämpningsmedelsförgiftning varje år, menar dock jag gör det tillräckligt att anta att Dole har ett ansvar för de hälsoproblem som drabbat före detta anställda på bananplantager i Nicaragua.

Genom att Dole inte tar det moraliska ansvar som de själva menar att de har, nämligen att respektera och följa de lagar och regleringar som gäller i det land där företaget verkar, kan det tolkas som att företaget bryter mot sitt moraliska ansvar för att slippa det juridiska. Eftersom det juridiska ansvaret genom arbetsrättslagen kräver att företaget ska förse anställda som insjuknat på grund av miljön på arbetsplatsen med kostnadsfri medicin, och att företagen genom lag 364 ska betala ut ersättning till de drabbade, kan man anta att Dole ser ekonomiska risker med att följa detta.

Om företagen till slut tar sitt ansvar för de skador som drabbat Claudio, Maria Elena, José och de andra före detta arbetarna återstår att se. Arbetarna har i alla fall på flera punkter nått framgång i sina krav till den nicaraguanska regeringen – förhoppningsvis sker det samma, inom en snar framtid, i kampen mot företagen.

Karin Ander

This work is licensed under the Creative Commons Attribution-NonCommercial-No Derivative Works 2.5 Sweden License. To view a copy of this license, visit creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.5/se/